

KÖNYVISMERTETÉS.

Mitrovics Gyula. A magyar esztétikai irodalom története. Debrecen, Csáthy, 1928. N. 8-r. 446 l.

A magyar esztétikai irodalom történetét, melyet annak idején Jánosi Bélától vártunk, íme most Mitrovics Gyulától kapjuk. Jánosi Béla általános nagy esztétika-történetét befejezve, hozzáfogott a magyar esztétika-történet előmunkálataihoz is. Megírta Knight könyvéhez a *Magyar esztétika* c. fejezetet, a Budapesti Szemle közölte Szerdahelyi, Schedius, Erdélyi és Henszlmannról szóló tanulmányait, s hagyatékában, melyet a család a szerző rendelkezésére bocsátott, még nyolc írónak működését ismertette. Mitrovics, amennyire lehetett, felhasználta a becses anyagot, s könyvét is Jánosi Béla emlékének ajánlta.

Azt mondhatjuk, módszerében is ragaszkodott — külsőleg legalább — előde eljárásához. Kiszabja az egyes nagy korokat, ezúttal: az *úttörők*, a *romanticizmus*, a *real-idealizmus* s az *új század* szakaszait, ezeken belül megállapítja a főbb irányokat, s azok képviselőit bennük elhelyezve, egyénenként jellemzi munkásságukat. Főelve itt az író állításainak saját szavaival való visszaadása. Maga óvatosan mond véleményt, inkább csak összefoglalásul, nehogy saját álláspontját találja az íróra erőszakolni. Ez eljárás a tárgyilagosság szempontjából mindenesetre helyes, csakhogy az ilyenmű tartalom-elmondás gyakran lesz hágyadtá, élettelené. A szerző a helyett, hogy mintegy újragondolná a művet, kiemelné a különösen jellemzőt, vonatkozató, vagy bíráló észrevételeket tenne, tetszését vagy nemtetszését nyilvánítaná, gépiesen végigmegy rajta, lehetőleg fejezetről-fejezetre s nem szűri át mintegy a maga lelken, annak éltető erejét öntve el rajta. Így aztán fejtegetései értelmességük ellenére is sokszor fárasztóak, s egymásután olvasva őket, inkább lexikon-cikkek benyomását keltik, semmint szerves történetét.

Azt azonban meg kell adnunk, hogy M. nagy és lelkiismeretes munkát végzett. Épen fent vázolt módszere tanúsítja, hogy az ismertetett műveket valóban el is olvasta. Korszakfelosztása ellen sem tehetünk lényeges kifogást. Sőt a lexikonszerűséget is menthetjük azzal, amit Jánosi Béla mond, hogy mint a bölcsészettnek, az esztétikának sincs folytonos, hanem csak szakadozott irodalma nálunk. Itt is kevéssé beszélhetünk belső, szerves fejlődésről. «A mi elmélkedőnk legtöbbször nem az athéni ünnep fáklyafutói, kik az égő szövétneket egymás kezéből veszik át s viszik váltott erővel előre.» A mű voltaképp Baumgartennel kezdődik, s így ér el Kanton keresztül a magyar esztétikusokhoz, kiknek sorát Bessenyeivel nyitja meg. További folyamán is áltandó figyelemmel kíséri a külföldi, főleg német esztétikusokat s rendszerüket belekapcsolja a magyar esztétika fejlődésébe. Ezt a kapcsolatot

azonban sokkal szervesebben kellene kiépíteni, előrebocsátván a külföldi, összefüggőbb fejlődést s vázolni utána annak magyar visszhangját eredetiségeivel egyetemben. Ez azonban talán túlságos követelmény ma még, mikor a kellő elmunkálatok nagyrészt hiányzanak. M. könyve mindenesetre becses anyaggyűjtés lesz hozzá annakidején.

A részletekre nézve következő megjegyzéseim vannak: Nem helyes, hogy Döbrentei és Buczy megelőzik Kazinczyt és Batsányit. Hiszen nemcsak időrendben következtek utóbb, de elődeik, főként Kazinczy nélkül el sem képzelhetők; M. könyve nyomán úgy tűnik fel, mintha a nyelvújítás megindítása a Döbrentei nevéhez fűződne. Greguss Ágostot is előbb tárgyalja, mint a hegelizmust, pedig rendszere ezen épül fel, bármennyire különbözzék is egyébként tőle. Hiszen már 1845-ben a hallei egyetemen a hegelista Erdmannak előadásait hallgatta s csakhamar Vischer befolyása alá került. M. könyvéből úgy tetszik, hogy csak Erdélyi volt nálunk Hegel tanítványa. Különös az is, hogy a III. korszak, a reál-idealizmus kora, a *Tragikum elmélete* c. fejezettel végződik s a IV., az új század, a *Komikum elméletével* kezdődik. Nem jobb lett volna-e ezt a korszakot a második fejezettel — Beöthy Zsolt — kezdeni s a komikum elméletét az ő tragikum-elméletével kapcsolatba hozni, mint ahogy valóban is Szigetvárit Beöthy könyve bírta a magáénak megírására? Beöthy neve és munkássága így határjelölő lehetne, noha meggondolandó, hogy munkásságának jelentősebb része még a XIX. századba esik.

A könyv sikerültebb részei azok, amelyeknél jó elmunkálatok állottak a szerző rendelkezésére: Jánosin kívül Radnai (*Esztétikai törekvések*), Császár (*A magyar kritika története*), Kéky (*Beöthy Zsolt*), még inkább azok a részek, amelyekkel őnmaga behatóan foglalkozott (Gyulai Pál és Arany János esztétikája). Annak a kritikai iskolának a méltatása — e címet adja neki könyvében M. — mely Arany, Gyulai, Kemény Zsigmond, Salamon, Szász Károly nevéhez fűződik, a könyv legélénkebben megírt része. Igaz, ily szoros összeköttetésben elmélet és gyakorlat sohasem álltak máskor, Gyulai mintegy Boileau-ja az Arany és Petőfi költészetének. Ez írók magukat a műveket, nagy kortársaik műveit, vizsgálták s nem elméleti feltevésekből indultak ki, hanem saját és mások költői gyakorlatából. Elméleti tételeik végső alapjaival nem is törődtek, még kevésbé azok rendszerbe foglalásával. M. idézi Gyulai mondását, hogy nincs szüksége «tudós zagyvalékra». E körülmények mindenesetre megkönnyítették ez iskolának életteljes rajzolását.

A XX. század esztétikai törekvéseiben M. két főirányt különböztet meg: a *pszichológiai*t (ide veszi önmagát is) és a *biológiai*t, amelyhez az egész pozitív esztétikát sorozza. E két irány mellé fölvesz még *dekadenseket* (Lukács György és Balázs Béla) — tág, kevésbé meghatározott kifejezés általában és M. könyvében is — és *metafizikusokat*, «akik a pszichológia segítségével kijárt nyomokat elhagyják, vagy attól legalább is eltávolodnak s ismét elvont spekulatív következtetésekkel akarnak absztrakt esztétikai fogalomrendszert alkotni.» Önálló egyéniségként külön fejezetekben M. három esztétikust tárgyal: *Böhm Károlyt*, *Pauler Ákost* és *Kis-Erős Ferencet*. Amennyire helyeselhetjük a két első, annyira csodálkozunk a harmadikon. Böhm Károlyval és Paulerrel az esztétika visszatért arra az Erdélyi János és Greguss

óta elhagyott álláspontra, hogy az esztétika egy filozófiai rendszer szerves részeként jelentkezék; Beöthynél, és másoknál is, inkább csak érintkezett bizonyos filozófiai rendszerekkel. Kis-Erőst azonban e két gondolkodónkkal egyenrangú félnek el nem ismerhetjük. Esztétikája, mint többi műve is, pedagógiai célból készült, elsősorban tanítványai számára. Magasabbrendű iskolakönyv tehát, nem önálló rendszer; művét különféle forrásokból állította össze, s bizonyára maga sem követelte az eredetiséget «igénytelen könyve» számára. Mitrovics is elismerte róla, hogy «az esztétika legkülönbözőbb irányú vizsgálódásainak eredményét iparkodik összeolvasztani. Ez a törekvés az elé a feladat elé állította, hogy ellentétes irányok módszereit és tanításait egyeztesse össze.» (432. l.) Nem az eklektikus ismertető jegye-e mindez? Egyáltalán M. kritikai érzéke felette fogyatékosnak mutatkozik a mű folyamán; majdnem egyenlő fontosnak tart mindent; mindenkit meghallgat, még ha mondanivalója értéktelen, vagy útszéli igazság is. Ritkaság az oly eleven kritika, mint a Szigetvári Ivánról szóló. (249. l.) Akárhány író és értekezés elmaradhatott volna, ellenben fontos jelenségek elkerülték figyelmét.

Így a könyvnek negyedik, a jelenkort tárgyaló részében sajnálattal láttuk a pszichológiai és biológiai esztétika mellett az *ethnographiai* iránynak teljes mellőzését. Pedig e tekintetben Meumann felosztása is útbaigazíthatta volna a szerzőt. Annál inkább nélkülözzük ezt, mert épen e téren Solymossy Sándor eredményei (*A líra és epika eredetéről, A gondolatritmus*) európai viszonylatban is számbajöhetnek. De szükség lenne ismertetni a népköltészetéről való felfogásunk megváltozását is. Katona Lajos dolgozataira gondolok itt elsősorban, de oly részletmunkákra is, mint a népdal és a ballada elméletéről szólók. (L. az újabb népköltési gyűjteményeket, Asbóthné Ferenczi Sári és Gragger Róbert tanulmányait a népballadáról.) M. könyvében e témákról még mindig Erdélyié, Gyulaié és Gregussé az utolsó szó.

Mélyen hallgat a könyv azokról a *nyelvetztétikai* törekvésekről is, melyek az utóbbi két évtizedben élenkséget vittek stilisztikai irodalmunkba s a szellemtörténeti törekvésekkel kapcsolatban mind fontosabbnak mutatják az irodalmi művek stílusával való foglalkozást s egyáltalán az irodalomnak, mint ízléstörténetnek felfogását.

Minden fejezethez gondos repertorium járul. Ha ez nem mindig teljes is, az úttörés a szerző érdeme. Megjegyezzük itt, hogy a Simon József Sándor esztétikai rendszerét megbíráló —y —ő nem Péterfy Jenő, mint a szerző sejtli (343. l.), hanem Jeszenszky Dezső, a zombori áll. főgimn. akkori filozófia tanára s a Magyar Philosophiai Szemle dolgozótársa. Ezt, mint annak az iskolának későbbi tanára, bizonyossággal állíthatom.

A könyv nyomása egyáltalán nem válik a budapesti nyomda díszére. Oly sajtóhibák tömegével éktelenkedik, még a vastagon szedett címszókban is, melyeknek eltüntetése a nyomdai korrektor dolga lett volna. De vannak más természetűek is. Így Vörösmarty neve, ahányszor előfordul, *th*-val van írva (oly szokás, melyet újabban a minél történetibb helyesírást bőkezűen osztogató napi sajtó kapott fel). Bucányi Batsányi helyett (39. l.), Feleki Teleki helyett (89), Fogaras Fogarasi helyett (392). Sok a hiba az idegen szavak és nevek írásában is: gáner (zsáner v. genre 251), catalogue raisonne (238),

matfizika (352) stb. Carlyl(e) (137) s a rejtelmes *Prition* Poitou helyett (177) ugyanúgy a Névmutatóban is.

M. könyvét azzal a végső benyomással tesszük le, hogy a szerző művével nagy érdemeket szerzett a magyar esztétika történetének megalapozása tekintetében s azzal a reménnyel, hogy ez esztétika egész terjedelmét feltárva, mind többeket fog megnyerni az ismertett problémákkal való beható foglalkozásra.

ZLINSZKY ALADÁR.

Az 1927—28. évi középiskolai programmértekezések.

1. *Dr. Magasi Artur: A modern magyar irodalom ismertetésének kérdése a középiskolai oktatásban.* (Győri gimn. Ért. 9 l.) — Magasi a középiskolai tanterv utasításaival polemizál, melyek szerint «maradjon meg az iskola azoknak az íróknak méltatásánál, akiket klasszikusoknak tekintünk», s számos érveléssel támogatja azt a nézetét, hogy a középiskolai irodalomtörténet-tanításnak foglalkoznia kell modern irodalmunkkal is s kellő tájékoztatást kell nyújtania a tanulóknak, kik csak így tudnak majd biztosan eligazodni ebben a mind nehezebben áttekinthető útvesztőben. A szerzőnek sokban igaza van, de szeretjük volna, ha a modern irodalom iskolai tárgyalásának igen nagy nehézségeire is rámutat, s jobbra általánosságokban mozgó tanácsokon kívül kissé tüzetesebben is kifejti ennek a tárgyalásnak tervét és módját.

2. *Szetei Endre: Ady és az iskola. Gondolatok az Ady-problémához: Lehet-e Ady költészete nevelési tényező?* (Ujpesti reálgimn. Ért. 49 l.) — A szerző a fentebbi kérdésre határozott igennel felel s nem tartja lehetségesnek, hogy Adyról ma már hallgatni lehessen az iskolában, mikor az ifjúság ügyis olvassa. Az iskolának itt irányítólag kell közbelépnie s felhasználnia Ady költészetéből azt, ami az ifjúság nevelésének szempontjából felhasználható belőle. Iskolai bemutatásában az az egyetlen irányító szempont: «mennyiben hat nevelőleg, gyarapítólag a legdrágább érték, az ifjú lélek szerencsés kialakításában?» Szerinte leginkább vallásos és hazafias költészete alkalmas erre. Az előbbi példaadón mutatja, hogy az Isten tagadása, az emberi lélek gögös viaskodása Isten ellen mégis csak Isten elismerésére és föltétlen meghódulásra vezet, a bűnös, züllött, energiátlanul a fertőbe süllyedt élet pedig az erény, a testi-lelki tisztaság egyedül követendő útja felé mutat. Az utóbbi pedig a nemzeti dicsekedéstől átitatott történelem-szemlélet helyett a költő minden torzító túlzása és súlyos megtévelyedése ellenére nagyobb önismeretre, hibáink és bűneink élesebb meglátására tanít. Mindezt az Ady-irodalom felhasználásával, de egyéni megfigyelésekkel is támogatva, komoly meggyőződéssel és lelkesen hirdeti, ami túlzásainak is mentségére szolgál. A szerző különben nem tartozik az elvakult Ady-imádók közé, akik leggyengébb verseit is a világirodalom utolérhetetlen remekműveinek tartják. Értekezéséről v. azt mondhatjuk, mint a fentebbiről, hogy egyoldalú s nem mutat rá eléggé Ady költészete iskolai tárgyalásának sok elvi és gyakorlati nehézségére éppen neveléstani szempontból. Az kétségtelen, hogy ezt a kérdést ma már lehet tisztán szubjektív értékeléssel elintézni.

Bodó Jenő: Arany János levele. (Csurgói reálgimn. Ért. 2 l.) — Arany nak az intézet birtokában lévő s egy jelentéktelen akadémiai ügyben Lónyay Menyhérthez intézett levelét közli 1876-ból.

3. *Jablonkay Gábor S. J.: Az iskoladrámák a jezsuiták iskoláiban.* (Kaloecsei gimn. Ért. 19 l.) — Jablonkay régen foglalkozik a jezsuiták iskolai drámáival, 18 darabnak szövege birtokában is van, s szeretné ezeket egy tanulmány kíséretében kiadni. Mindenesetre kívánatos volna, hogy ez minél előbb megtörténhessék. Ez a kis értekezése, vagy inkább adalékgyűjteménye csak részlet a főntemlített nagyobb tanulmányból. Érdekes adatokat közöl benne, melyek a jezsuita iskoladrámák előadására, tartalmára, erkölcsi és neveléstani céljára, hatására, különböző műfajaira vonatkoznak. Azután a magyar nyelvű jezsuita-dramákat állítja össze időrendben. Ez igen hasznos jegyzék. A XVIII. századból 66 darabot sorol fel, melyekről megbízható tudomásunk van, s melyek közül több mint 25 nyomtatásban vagy kéziratban reánk is maradt. Ezután egy-két iskoladráma ismertetése s végül ismét néhány adat közlése következik. Adalékai után most már érdeklődve várjuk magát az ígért tanulmányt s az ismeretlen iskoladrámák közzétételét.

4. *Gál János: Irodalomtörténetírásunk a válasszaton.* (Pesterzsébeti reálgimn. Ért. 8 l.) — Azt a kérdést veti fel, milyen irányban haladjon, milyen új célokat tűzzön ki magának a jövő magyar irodalomtörténete. Ilyen nehéz problémát alig lehet megoldani rövid elmefuttatás keretében. A szerző nem is oldja meg. Rapszodikusán ide-oda esapongva beszél arról, hogy a régi *egylelkű* irodalom helyett a mai *többlelkűvé* vált, hogy az irodalomtörténetírásnak ismét specializálódnia kell, hogy a nemzeti irányú irodalomtörténetírásnak nem szabad túlzásokba esnie, de viszont a nemzeti eszményeinkkel nem törődő irodalomtörténetet vissza kell utasítanunk; beszél az etika és esztétika viszonyáról, a forma vagy tartalom elsőbbségéért folyó esztétikai harcokról stb. S minderről nyolc lapon! Természetes, hogy ez a sok probléma így hirtelen fölvetve s egy pár odavetelt mondatban elintézve csak felszínességre és zavarosságra vezethet. Végül arra az eredményre jut, hogy a jövő irodalomtörténetírás «a különböző szempontok elmélyítésével több oldalról fogja megrajzolni irodalmunk multját». Ezt az eddigi irodalomtörténetírás is megtette. Szempontjai fokozatosan szaporodtak és fokozatosan mélyültek. Mi ebben az új célkitűzés?

5. *Molecz Béla: A nyelvújítás korának nyelvszépítő törekvése.* (Szentesi reálgimn. Ért. 12 l.) — A szerző évek óta foglalkozik a magyar nyelv esztétikájával s ebben a kis tanulmányában a nyelvújítás korára vonatkozó adatainak egy részét állítja össze első sorban a tanuló ifjúság számára. Jellemző példákon mutatja be, hogy Kazinczy és társai milyen általános elveket követtek nyelvünk hangzatosabbá, hajlékonyabbá, szebbé tételére irányuló munkájukban. Az eddig ismert adatokat kiegészíti a magáival, melyeket jobbra Kazinczy leveleiből gyűjtött. Nyelvsztétikai tanulmányunk még mindig igen kevés van, azért örömmel látunk minden komoly törekvést e téren.

6. *Mály Ferenc: A magyar és az olasz romantikáról.* (Szegedi áll. leánygimn. Ért. 14 l.) — Ezt a kis elmefuttatást a Dugonics-Társaságban olvasta föl a szerző székfoglalóként, tehát nem tudós közönségnek szánta.

A romantika rövid és igen általános jellemzése után a szentimentális regé-nyekkel foglalkozik, főként Ugo Foscolo *Jacopo Ortis*ával s ezt Kármán *Fanni*jával állítja párhuzamba — ennek kevés az értelme, hiszen kapcsolat nincs köztük. Ilyen értékű párhuzam Giovanni Berchet és Kölcsey esztétikai nézeteinek s általában a magyar és olasz romantikának egymás mellé állítása. Végül Dugonics *Etelkáj*át veszi védelmébe Császár Elemérnek szerinte «túl-szigorú» kritikája ellen, de sikertelenül. Nem adott hü korképet — mondják róla — de hiszen sem Scott, sem Manzoni, sem Jósika korképe nem egészen hü! Így nem lehet komolyan argumentálni még a «művelt közönség» előtt sem.

7. *Málly Ferenc: Petrarca hatása Kisfaludy Sándorra.* (Szegedi áll. reálgimn. Ért. 20 l.) — Málly főként Angyal Dávid tanulmányára (IK. 1891.) támaszkodva összeállítja a *Kesergő szerelem* és Petrarca párhuzamos helyeit s maga is tesz hozzá néhány új adatot. Néha csak a párhuzamos helyek lapszámait idézi, s így adatait hirtelenében nem ellenőrizhetjük. Jó volna, ha a szerző, aki jól tud olaszul, rendszeresen és tüzetesen foglalkoznék ezzel a sokat feszegetett kérdéssel minden észrevehető hatásra kiterjeszkedve és amit ebben a dolgozatában is váltig hangoztat, Kisfaludy eredetiségét, vagy mondjuk, eredetiségének fokát Petrarcával szemben pontosan megállapítaná.

8. *Jankovits János: Gyöngyösi hatása Kőszeghy Pálra.* (Jászberényi reálgimn. Ért. 16 l.) — Jankovits Kőszeghy Pál *Bercsényi házasságának* elnevezett epikus töredékével foglalkozik s főként Schöner Ferenc 1912-ben megjelent értekezésével polemizál, mely szerint Kőszeghy Gyöngyösit túlszárnyalta. A szerző kimutatja, hogy Gyöngyösinek elsősorban *Murányi Vénusa*, másodsorban *Kemény Jánosa* hatott K. versére. A hatásokat párhuzamos helyek idézésével bizonyítja, de kiemeli K. viszonylagos önállóságát is mesterével szemben. Leírásai pl. sokkal élénkebbek és színesebbek Gyöngyösiénél.

9., 10. *Majoros Béla: Fazekas Mihály, a költő. Lovas Rezső: Fazekas Mihály, a botanikus.* (Debreceni áll. reálisk. Ért. 7 és 6 l.) — Fazekas halálának százéves évfordulójakor rendezett iskolai ünnepélyen 'mondott kegyeletos hangú, formás emlékbeszédek.

SZINNYEI FERENC.

Doktori értekezések 1927—28-ban.

1. *Hanskarl Erzsébet: Budapest irodalmi életének kialakulása 1686—1780.* Budapest, 1928. 8-r., 38 l. — A kis dolgozat az előző szerint csak előkészület egy nagyobb tanulmányhoz, amely a főváros irodalmi életének történetét rajzolná, 1780-tól napjainkig. Az első fejezet vázlatosan 1686-ig is ismerteti a főváros «irodalmi életét» — voltaképen (hiszen irodalmi életről nem is beszélhetünk) az iskolai-, írás- és könyvkultúra kezdeteit. A fölhasznált nagy apparatushoz képest csak közismert dolgokat ismétel és néhány magyar kódexünk budaszentlőrinci és margitszigeti munkahelyéről merészen következteti, hogy «e szép fejlődésnek indult nemzeti nyelvű irodalom jobban megerősödik és érvényesítheti magyarosító hatását (!) a főváros polgáira is», ha nem következik a török uralom. Elnagyolt vázlatban foglalkozik magával a tételével is. III. Károly és Mária Terézia politikájának, majd Pest és Buda építkezéseinek

ismertetése közben helytelenül állapítja meg, hogy a magyarság «csaknem az egész XVIII. század folyamán alszik», bővebben szól az oktatásügyről s különösen az egyetemi tanárok irodalmi munkásságáról, az iskolai színjátszásról és röviden (Kádár Jolán nyomán) a pesti német színészetéről, a a nyomdászatról és könyvkereskedelemről — szóval az irodalmi életnek egy s más postulátumáról, hogy végül az utolsó 4–5 lapon tételére térjen: itt Bessenyei ismert tervezgetéseire építi mondanivalóját. A dolgozat legnagyobb baja, hogy mondanivalója alig van, új épen semmi — s ami van, azt nem tudja céljának megfelelő magvas, vonzó alkotássá tömöríteni. Egyetlen érdeme, hogy összegyűjti az adatokat és aránytalan részekben bár, de élvezetesen adja elő.

2. *Papp Zoltán: Fessler Ignác Aurél és a magyar romantikusok.* Bpest, év n. 87 l. — Koszó János nagy munkája Fesslerről (Budapest, 1923.) új világlátásban mutatta be azt a történetírónkat, akinek Horváth Mihályig a legnagyobb volt a jelentősége és Horváthnál is nagyobb a hatása. Koszó könyvével igen nagyra nőtt Fessler helye történetírásunkban. Papp Zoltán doktori értekezése — magvas, derék munka — most Fesslernek romantikus szépirodalmunkra való hatását foglalja össze és igazolja vele Koszó megállapítását. A terjedelmes dolgozat részben az eddigi kutatások összefoglalása, részben azonban ennél is több: felülemelkedve az anyaggyűjtésen, Fessleren át a romanticizmus áramlását mutatja meg irodalmunkban; Fessler népszerűségét is megmagyarázva romanticizmusával, hatását is okozati összefüggésbe hozza a kor szellemével. Módszeres munkát végzett. Szól a romantikáról általában; Strich ismert felfogásából indul ki, és Schelling filozófiájában találja meg a romantika egységét: helyesen-e, arról itt nem vitatkozunk. A magyar romantikának mindenesetre helyesen jelöli meg jellemző vonásait és Széchenyiben megVörösmartyiban reprezentáns képviselőit. Azután Fesslert mutatja be mint romantikus történetírót s műfajok szerint csoportosítja hatását. Könyve nem egészen kiforrott alkotás, de sok érdekes és önálló megállapítása figyelemreméltó.

3. *Hegedüs Zoltán: Katona József lírai költészete.* — Budapest, 1927. 8-r., 56 l. — Katona József kisebb költeményeiről eddig nem sok szó esett. Hegedüs Zoltán nagy felkészültséggel foglalkozik a ránk maradt, mindössze 24 költeménnyel, mert «olyan fán termettek, amelynek volt remekbe érlelt gyümölcse is». Feladatát azonban a kellőnél nagyobbának látja, sok elméleti készülődéssel fog hozzá s végül is a «különös és mélytűző» líra alapján, amely «kiválik kora ilyenmű termése közül», meg kell állapítania, hogy Katona nem volt lírai tehetség, csak sok líraiság volt benne. Megokoltan szentimentális, erősen Berzsenyi hatását tükrözi, Csokonaitól tanulja a cifra rímjátékokat, Kisfaludy Sándor magyar rítmusát utánozza. 24 versben — «a magyaros formák számra nézve vetekednek (!) klasszikus verseivel». Feszés fordulatokkal, kiforratlan, költői nyelven fejletlen ízlés mutatkozik — egészében úgy mondanám, hogy Katona kisebb költeményei mind darabosak. Esmék dolgában azonban tartalmasak, helyenként — igaza van Hegedüsnek — a Bánk szerzőjének «mély, eredeti, súlyos» gondolatai villannak meg. Ugyanígyen nagy apparátussal lát Hegedüs az élményi elemek vizsgálatához, filológiai gonddal és szeretettel jár el, de itt is merészen

kapcsol és következett. 24 ilyen versből, néhány elszórt adat alapján, nem merném bátran megállapítani, hogy melyiket kihez írta. Hasonlatai is (Goethe és Friderika, a *September végén*) túlzók. Azt hiszem, a nyelvújítás kérdésében is revidálni kellene eredményeit (a *ded* pl. Verseghy szava.). Lelkismeretesen foglalkozott feladatával, apróra elemez mindent, de nagyobb problémához illő fáradsága azt az érzést kelti, hogy a nagy vonalak túlozzák a kis eredményeket. Fejlett stílusa, kiforrott előadása dicséretreméltó.

4. *K. Posonyi Erzsébet: Erdélyi János és a népköltészet.* Budapest, 1927. 8-r., 65 l. — Az irodalom teljes és hozzáértő felhasználásával, 1. módszeresen fejtegeti a népköltészet fogalmának kialakulását Erdélyi Jánosig; 2. ismerteti Erdélyi János életpályáját, különös figyelemmel népies dalaira, népi ritmúsára és zenei érzékére egyéb költeményeiben is, Hegel hatására a népköltészet elméleti megítélésében, s ez alapon 3. folytatja megkezdett munkáját: ismerteti a népköltészet fogalmát Erdélyi fölfogásában s külön is foglalkozik Erdélyinek avval a gondolatával, hogy népdalainkból a magyar nép egész lelkét meg lehet ismerni. Végül 4. a *népdalok és mondák* szerkesztése módját ellenőrzi. Pompásan bővíti ki a népies műdalok szerzőinek jegyzékét. Rokonszenves, alapos és eredményes munkát végzett.

5. *Gombócz József: Felfogások a népköltészetéről irodalmunkban.* Budapest, 1927. 8-r., 65 l. Tárnya sok pontban érintkezik Posonyiéval; célkitűzése terjedelmesebb, de szerényebb. Terjedelmesebb, mert napjainkig akar jutni — a szabadságharcig, tehát Erdélyi és a Kisfaludy-Társaság első korszakáig dolgozza ki, a többinek csak vázlatát adja; szerényebb, mert a népköltészet iránt való érdeklődés okait, a gyűjtés történetét és a népköltés hatását irodalmunkra történeti rendben ismerteti. Épen azért jobban részletezi témáját, a népmesére nagyobb figyelmet fordít; egyébként ugyanazokon az állomásokon halad el, de nem olyan mély és szakszerű, és nem olyan egységes a feldolgozása, mint Posonyié.

6. *Borbély Margit: Thaly Kálmán költői munkássága.* Pécs, 1927. 8-r., 27 l. — Rövid életrajz után Tompa népregéinek hatását elemzi Thaly regéiben, epikus és ballada-költészetében Arany utánzását látja, a kuruc-reminiscentiákban keresi legkedvesebb és legsikerültebb verseit. Lírájában Petőfi hatása kirívó. Külön fejezetben foglalkozik Tolnai és Riedl eredményeivel az ál-kuruc balladákról, az utánzatok valódi értékét is relatívnak tartja. A dolgozat könnyed, ismertető hangon, de kellő kritikával oldja meg feladatát s helyesen állapítja meg Thaly verseinek — erős formaérzéke és költőisége mellett is — másodrangú értékét.

7. *Herczegh Matild: Eötvös Károly.* Budapest, 1928. 8-r., 46 l. — Arányosan tagolva hőse életét, munkáinak tárgyi és műfaji méltatását és írói egyéniségének jellemzését adja. Az előbbinek adatait szorgalmasan gyűjti össze, de kevésbé plasztikusan rajzolja meg. Munkáit — publicista működésén kívül — útleírásokra, nagy korszakok embereinek rajzára és tulajdonképi szépirodalmi alkotásokra (régényekre és novellákra) osztja. Az első két csoport, de igazában Eötvös minden munkája — mint Borbély István már 1914-ben megmondotta — *mémoire-irodalom*. Mint ilyen csak egyben különbözik a régi *mémoire-októl*: nem mindig megbízható (talán ezért nevezi Borbély «modern» *mémoire-oknak*?) Sok benne a képzelet műve, mégpedig

épen ott, ahol emlékezéseket közöl. Ezért találó a szerző megállapítása, hogy itt minden Dichtung und Wahrheit. Írói jellemzésében jobban ki kellett volna domborítani a korrajzot. A táblabíró-világnak s a magyar parasztnak ábrázolásában Eötvös csakugyan Vas Gereben utóda — de hogy a jellem-ábrázolása kitűnő, az mégis kicsit sok. Nagyon gyöngye a dolgozat stílusa.

8. *Vitéz Péterfy Károly: Váradi Antal.* Budapest, 1928. 8-r., 68 l. — Drámaírásunk újabb történetében Váradi Antal átvette a Szigligeti hagyományát: mestere volt a színpadi technikának és termékeny író volt. De követte Rákosiékat is: romantikus lélek volt és költőiségre törekedett. Regényei alig tesznek számot; emlékiratai (különösen a régi színészvilágról) könnyedek, kedvesek, de kevés újat mondanak. Költeményeiben erős kat. hit szól és sok eszményiség. Nyilvánvaló, hogy a drámában és a kisebb epikai költeményekben hivatása volt. Tehetsége azonban nem volt elég, hogy ezt a hivatását betöltse, hogy a vezető szellemek közé emelkedjék. Író jelentőségét ez a doktori értekezés sem becüli túl. Élvezetes előadással finom tónusban és rokonszenves melegséggel rajzolja meg hőst és alkotásait. Kár, hogy helyét irodalmunk fejlődésében, kapcsolatait nem jelöli ki: a dolgozat így inkább a jól gyűjtött anyagnak kellemes ismertetése.

9. *Nagy László: A költészet fejlődésének problémája.* Budapest, 1927. 8-r., 23 l. — Tétel: van-e fejlődés a költészet történetében, és ha van, miben nyilvánul? A felelet egy rövid vázlat, elmefuttatás, amely a küllöldi irodalomból Taine, Dilthey és Spencer, de az egész magyar elméleti irodalom (elsősorban Pauler és Kornis) felhasználásával odajut, hogy a költészetben az ember önmagának és a világegyetemnek lényegét művészi formában fejezi ki, a fejlődés a lényeg és a forma differenciáló: minőségi gazdagodásban átfogóbb egység felé haladása. (Pauler.) Ezt mutatja meg a dolgozat másik fele a műformák és műfajok fejlődésében az egész világirodalomban, majd egészen röviden a magyar költészetben: a géniék mindig évtizedek, sőt évszázadok törekvéseit foglalják össze tökéletes művészettel s a nékik leginkább megfelelő műfajban.

10. *Lahmann György: Mária királynő alakja a magyar irodalomban.* Pécs, 1927. 8-r., 64 l. — Mária királynő asszonyi sorsában tragikum van. Mint királynő nem ért el semmit, mint asszony áldozata lett trónjának. Egyéniségében már szenvedéseieért is sok a rokonszenves vonás. A költői tárgy nála épen úgy van adva, hogy ő maga van a cselekvény közép-pontjában. Talán ezért nehéz a feldolgozása, ezért nincs róla egy nevezetesebb alkotásunk sem, pedig Jósika is, Madách is foglalkoztak vele. Lahmann dolgozata becsületes anyaggyűjtés. Kiterjed a népi hagyományra, (nagyreszt Márki Sándor útmutatásával) a krónikás emlékekre, (ezeket is irodalmi feldolgozásoknak tekintti) és a költői alkotásokra vagy ezek emlékeire. Ezeket mind ismerteti, de összefogó rendszere nincs. Alaposabb munkát végezhetett volna a történeti források ismertetésével és kritikájával (Pray, Katona, Engel, Fessler, Budai F.), egységesebbet, ha forrásaik szerint csoportosítja a feldolgozásokat, épen a tételnél fogva: kinek a nyomán, hogyan fogták föl a királynő egyéniségét, mert akkor a költői alkotás is megfelelő világitásban áll előttünk.

KEREKES EMIL.

Vitéz Veszprémy Dezső: Tali és széchi-szigeti dr. Thaly Kálmán életrajza. I. kötet. A Vutkovich-díjjal jutalmazott pályamű. Bpest, 1928. N. 8-r. 111 l. Ara 4 pengő.

Vitéz Veszprémy Dezső dolgozata a pozsonyi Toldy-Kör egyik pályázata-ra készült, mely méltó emlékekkel akarta leróni a Kör kegyeletét nagynevű volt elnöke iránt. A koszorút elnyerte, de szerzője egyelőre csak egy részét bocsátotta közre, mely Thaly-nak a tanári pályától való megválásáig terjed. Az életrajz e részében, az időrend folyamán beillesztve, költői kibontakozását s a kuruc világba mélyedő tanulmányainak első gyümölcseit ismerteti. Részletesen szól a Thaly-nemzetség leszármazásáról; aprólékosan rajzolgatja azt a családi és természeti környezetet, melyben Thaly életének első benyomásait nyerte; nyomon kíséri iskolázását és tanári pályáját s terjedelmesen méltatja írói munkásságának e korszakra eső termékeit.

A szerző dicséretre méltó buzgalommal és alapos-sággal igyekszik elmélyedni tárgyába, de valójában ő is csak azzal a «naiv szeretettel» csügg rajta, aminek mondja Thaly-nak a kuruc világ hősei iránt nyilatkozó érzését. Buzgalmában igyekszik mennél több adatot összehalmozni, de ezeknek kritikai megrostálásával adós marad. Jobban meg kellett volna szívlelnie, amit Gyulai Pálnak Thaly *Bottyánjáról* írt bírálatából a történetírásnak az adatgyűjtésen felüleső irodalmi követelményeire vonatkozólag idéz is. Részletessége így sokszor pusztá bőbeszédűséggé válik. Gyakran egészen fölösleges részletekre is ki-kitéreget. Ha Szalay Lászlóról van szó, egész méltatást ír róla; annak említése után, hogy Vas vármegye sok kuruckori okmányt őrzött meg, kitér Vasmege szerepére a kuruc háborúkban. Épúgy fölösleges az a hosszú névlajstrom is, mely azt sorolja fel, hogy mely levéltárakban kutatott Thaly s kik közöltek adatokat vele a Rákóczi-korra vonatkozólag.

Az adatoknak e válogatatlanságukban nincs meg sem korjellemző, sem értékmutató erejük. Bőven szól pl. Thaly pesti életéről, de az adatok sokaságán keresztül alig láttat valamit az ötvenes és hatvanas éveknél eredeti pesti írói életéből. Thaly ifjúkori zsengeit olyan részletezgető tárgyalással méltatja, melyet azok nem bírnak el. Tárgyalásából az a benyomásunk, hogy Thaly-nak ifjúkori verseiért már az egész ország rajong, s az ifjú Thalyban, aki nem is valami kitűnő tanuló, lángelmét kell látnunk. Minden adat egyformán fontos a szerző előtt, csak mennél több adatot szöbessen be, sőt néha még keresett kapcsolatok erőltetett kiaknázását is érezzük az olyanféle állításokban, hogy a pannonhalmi öreg harang sóhajos-búgó hangja rezg át Thaly egész valóján, mikor pápai diák korában megírja nagy népszerűsége jutott dalát: Jaj de búsan harangoznak Tarjánba'.

A szerző széplelkű, emelkedett gondolkodású ember, de ez nemcsak hőisért s az ő munkásságában ható eszményekért való lelkesedésében jut kifejezésre, hanem tárgyával kevés kapcsolatot mutató pedagógiai és hazafias kitérésekben is, pedig ezek így, a levegőben lógva, közhelyszerűen s fölösleges áradozásoként hatnak. Előadásában is nagyobb szabatos-ságot kíván-nánk, bár a könyvben oly tömérdek a sajtóhiba, hogy nem tudjuk, mennyit kell ezek rovására írunk kifejezésbeli pontatlanságaiból.

A szerző e fogyatkozások mellett is érdemes munkát végzett körültekintő, lelkiismeretes anyaggyűjtésével s Thaly munkásságának aprólékos

ismertetésével. Maga Thaly, akiről szól, ha nem is jelentős, de mindenesetre érdekes alakja közéletünknek s még inkább irodalmunknak, kinek egyéniségét is, munkásságát is lassanként bizonyos talányszerűség burkolja be. Mindezek alapján joggal buzdíthatjuk a szerzőt munkája befejező részének kiadására.

KÉKY LAJOS.

György Lajos: Két dialógus régi magyar irodalmunkban. Kolozsvár, 1928 8-r. 43 l.

A két dialógus egyikét, a *Julius dialogust*, Kovács Ferenc fordította magyarra; a fordítás kéziratban maradt, csak 1918-ban találta meg Császár Elemér (IK. 1918: 218. l.). Most György Lajos rámutat a dialógusnak nagy világirodalmi és szellemtörténeti jelentőségére. Latin őse 1513-ban, az újkor fordulóján az óriási méretű politikai, vallási és szellemi átalakulások kohójának szülötte, sok más paskillussal együtt, amelyek mind a jeles renaissance-pápát gyalázzák. A sok közül ez a legszellemesebb, de a legélesebb is. A reformáció százada persze sokszor lenyomatta. Ennek a latin eredetinek is megvan a magyar jelentősége. Szerzőjében leginkább — bár nem sok bizonyossággal — azt a Balbus Jeromos váci, utóbb pozsonyi prépostot sejtik, aki II. Lajos nevelője és Szakmáry György kegyence volt és politikai életünkben is szerepet játszott — mint a Dunai Tudós Társaság tagja, sok költeményével a magyar humanisták között is kiemelkedik. De a magyar fordítás is jellemző korára, mert visszhangja a XVIII. század nyolcvanas éveinek, a felvilágosodás katolikus-ellenes áramlatainak (e tekintetben Kovács Ferenc többi dialógus-fordítására is ki lehetett volna térni) s György Lajos véleménye szerint izlésebb és szellemesebb Szacsvey kirohanásainál, mert a vallásos érzületet nem bántja. Jellemző azonban, hogy a felvilágosodás hozzánk is elhozza a hirhedt humanista-dialógust, s ez az, amit György szellemtörténeti szempontból kiemel.

A másik dialógus magyar nyelvű és nyomtatvány, jóval későbbi is (1649. forrása 1560). Egyetlen példánya ismeretes (Szabó Károly 821. sz. Erdélyi múzeum kvtára), az, amelyet már Bod Péter is használt *Magyar Athénásához*. Szerzője Gyirwa Vencel, akit Szabó Károly minden ok nélkül azonosított Tesseni Vencellel, a *Szép Magellóna* fordítójával. Kat. ember volt. Munkájával, német forrásán, Conrad Hase munkáján át, csak Thienemann Tivadar foglalkozott. (IK. 1923. 152. l.) György Lajos most az egész fordítást kiadja s a szöveg jobb megértésére a jellemzőbb sorokat az eredetiből jegyzetben közli. A keretes elbeszélés (*Urunknak Szent Péterrel való beszélgetései*) rendkívül érdekes és messze kiemelkedik a század moralizáló munkái közül. Esmeköre persze találkozik Pázmány Péterével is, aki p. o. a részegség és tobzódás veszedelmes voltát épen a magyarság erkölcsi életére vonatkoztatva emeli ki. Ez azért is fontos, mert a Gyirwa fordítása nem szolgál munká. Az eredetinek gondolatmenetéhez ragaszkodik ugyan, de — mint György megállapítja — a fordító, «mihelyt a társadalmi osztályokra s az erkölcsi élet példáira kerül a sor, saját lábára áll s nagy önállósággal és szemellátható belemelegedéssel pergeti tovább sorait». György Lajos a bevezető értekezésben, mellyel a szöveget kiadja, még sok dicséretes mozzanatot emel ki a fordításról (az önálló versforma könnyedsége, a szatíra

jóízű kidomborítása stb.); de különösen utal arra, hogy régi dialógus-irodalmunk még meglehetősen ismeretlen, pedig szellemi életünk európai vonatkozásairól sok érdekes anyagot rejtegethet, s megismétli Thienemann véleményét, hogy régi drámáink egyik-másika is német *dialógusok* magyar származéka. György Lajosnak ez a munkája mindenestre nagyszerű adalék irodalmunkhoz: kitűnő intuícióval, széles látókörrrel és módszeres munkával fontos anyagot tár föl és érdekes problémákra hívja föl a kutatás figyelmét.

GR.

Vida Imre: Madách Imre életének vázlata új életrajzi adatok alapján.
Budapest, Lampel, é. n. K. 8-r. 32 l.

«Ez az életrajzi vázlat új adatok alapján világítja meg Madách életét, fejlődését, lelkivilágát s ezek összefüggését alkotásaival.» Az 1925-ből kelt *Előszónak* ez a sokat ígérő állítása kissé többet mond, mint amennyit a könyvecske nyújt, amely az *Ember tragédiája* költőjének lelki fejlődését és alkotásait merőben gyöngé egészségéből és szerelmi csalódásaiból magyarázza, csak az irodalmi hatásoknak tulajdonít még némi jelentőséget Madách költői egyéniségének kialakulásában. Egyéb élményi elemeket, a költő hazafiúi fájdalomát, anyjának jótékony befolyását, nem vesz figyelembe. Új adatai (a béresasszonnyal való viszonya, nem volt szabadkőműves) a maguk nemében érdekesek ugyan, de nem módosítják a Madáchról és művészetéről az eddigi kutatások nyomán kialakult képek, az az eljárása pedig, ahogyan a költő szerelmi életét bemutatja, enyhén szólva, izléstelen.

CSÁSZÁR ERNŐ.

Hibaigazítás.

Az IK. 1928. évi III—IV. füzetében (262—226. l.) közzétett ismertetés szövegébe félreértésre könnyen alkalmat adó sajtóhiba csúszott be. A 264. lap második sorában 1865 helyett 1856-ot kell tennünk. Így adja a feljegyzés, de különben is jól tudjuk, hogy Arany már 1860-ban a fővárosba költözött. Ugyanehhez a sorhoz tartozó jegyzet is zavaros, helyes szövege: Kóti József sajátkezű feljegyzése szerint.

HEGEDÜS ZOLTÁN.